

„ცნობის ფურცლის“ დამატება.

ი. შ.

ქართული ენა

სამეგრელო-ს

სამრეგლო სკოლებში

30672

და

ბ-ნი თ. ჟერდანია.

ი. ფანცხვასი. [სი]

ტფილისი

ელექტრონის სტამბა წიგ. გამომც. ქართვ. ამხანაგობისა.

1905

Дозволено цензурою, 12-го апрѣля 1905 года. Тифлисъ.

ბ. თ. ჟორდანიას და ქართული ენა

სამეზღველოს სამრევლო სკოლებში.

გაზ. „ცნობის ფურცლის“ № 2765 დასტამბულია საპასუხო წერილი ბ. თ. ჟორდანიასი ამ სათაურით: „ჩურჩულს ყური არ ათხოვოთ, საქმის გარემოებას დაუჯერეთ“. ამ წერილში ბ. თ. ჟორდანიას ცდილობს დააჯეროს მკითხველი, რომ ის, რაც თქმულა და დაწერილა მის შესახებ, მხოლოდ ჩურჩულია, მეტი არაფერი, ე. ი. სრული და მტკნარი სიცრუეა. ასე კია ეს? ვნახოთ.

მკითხველთან კი პირველათვე ბოდიში უნდა მოვითხოვო. ბოდიშია საჭირო ერთი იმიტომ, რომ დღეს მკითხველის ყურადღება ბ. თ. ჟორდანიასა და მის სადევ-გმირს საქციელზე უნდა შევაჩერო, სწორედ იმ დროს, როცა აქაფებული ცხოვრება ნაპირებს ეჯახება და მიდამოს წალეკვას უპირებს. მეორედ კი საბოდიშო მაქვს კიდევ იმიტომ, რომ, ბ. თ. ჟორდანიას მიერ ნათქვამის სრული სიცრუე რომ გამოაშკარავდეს, საჭიროა ვრცელი და, მაშასადამე, მკათხველებისათვის მოსაწყენი განმარტება ბ. თ. ჟორდანიას საქციელისა. ამისათვის კი, აბა, ვის სცალია დღეს, როცა ყოლიფერი აჩქარებულია დღეს და ასწრაფებული... აი, მიუხედავად ამ გარემოებისა, მე მაინც ვთხოვ მკითხველს, ცოტაოდენი ყურადღება იქონიოს და ცოტაოდენი დროც დაჰკარგოს,

ენაიდგან ამას მოითხოვს თვით ხასიათი და მნიშვნელობა იმ საგნისა, რომელზეც იძულებული ვარ ვისაუბრო.

გაზ. „ცნობის ფურცლის“ მკითხველებმა უწყიან, რომ ბ. თ. ჟორდანიამ ჯერ კიდევ 1903 წ. 13 ოკტომბერს გაზ. „ივერიის“ № 218 საქვეყნოთ დაღად ჰყო:

„ცილს მწამებენ, ვითომ მე ხელი შემეწყოს სამეგრელოს სკოლებიდან ქართულ ენის განდევნისათვის; მე ამით საქვეყნოთ ვაცხადებ, რომ ეს ცილის წამება მოქორილ-მოგონილია ჩემის მტერებისაგან და ამ ცოტა ხანში ჩემ სიმართლეს საბუთიანად დავამტკიცებ“.

მაშინ „ივერიის“ რედაქციამაც დასტური დასცა, რომ სიმართლის საბუთიანად დამტკიცებას დიდის სიამოვნებით დავსტამბავთო. ამ აღთქმის აქეთ წელიწადზე მეტმა ხანმა განვლო, მაგრამ, როგორც ვიცით, არსაღ ჩანს სიმართლის საბუთიანად დამტკიცება.

ამას წინად ბ. თ. ჟორდანიამ ისეთივე გაბედულებითა და აღტაცებით გაზ. „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას დეპეშით აღუთქვა:

„ჩემ წინააღმდეგ „ცნობის ფურცელში“ დაბეჭდილი წერილი ყალბ ანგარიშზეა დამყარებული. რედაქცია შეცდომაში შეუყვანიათ ჩემ მტრებს (?); მოუცადეთ ჩემ პასუხს.“*)

მაგრამ არც ეს პასუხი ჩანს არსად, თუ, რასაკვირველია, პასუხად არ ჩავთვლით იმ აბდა-უბდას და

*) იხ. „ცნობის ფურც.“ № 2746. 17 თებერვალ 1905 წ.

ბანზე სიტყვის აგდებას, რომელიც ბ. თ. ჟორდანია მოათავსა გაზ. „ცნობის ფურცლის“ № 2751 ამა წლის 22 თებერვლის თარიღით და რომელშიც გარეითათ ამტკიცებს, თუ საიდან წარმოდგა ვითომ ყალბი ეგზემპლიარი მის მიერ შედგენილ ანგარიშისა. ახლა კი, ამ უკანასკნელად, ბ. თ. ჟორდანია ერთბაშად პასუხს აძლევს ყველა იმ წერილებს და შენიშვნებს, რომელნიც მის წინააღმდეგ მოათავსებული იყვენ ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებში. ახლაც გაიძახის, „თვით საქმეს“ შეხედეთ და შეისწავლეთო. თვით ამ საქმის ვითარების საბუთებს კი როდი იხსენიებს. აშკარაა ყველასათვის, რომ ბ. თ. ჟორდანია იმ თავიდანვე დღემდე თვისი აღთქმა — სიმართლეს საბუთიანად დავამტკიცებო, ჯერაც არსად და არაფრით არ შეუსრულებია. მე მგონი, რომ ამ დროის განმავლობაში კი მას შემთხვევაც ჰქონდა და გარემოებაც განსაკუთრებით ხელს უწყობდა, ეს აღთქმა სისრულით და უკლებლივ შეესრულებია. დღეს კი ზოგთა მოსატყუებლად.

«არ მაწერინეს; არც მალაპარაკეს; მე მუდამ იმას ვიხვეწებოდი: საქვეყნოთ მალაპარკეთ კრებებში, ან გაზეთებში მაწერინეთ მეთქი».*)

ჩვენ ვნახეთ, რომ მას დრო და შემთხვევა ჰქონდა გაზეთში ეწერა, და ქვევით ვნახავთ, რომ დიდ საზოგადოებაშიც არა თუ მისცეს შემთხვევა ლაპარაკისა, არამედ პირდაპირ მოსთხოვეს კიდევ. მაგ-

*) იხ. „ცნობის ფურცელი“ № 2765. 9 მარტი 1905 წ.

რამ აქაც და აქაც მან კლიტე-ბოქლომი დაიდო
ენაზე.

თუმცა ასე სდუმს ბ. თ. ჟორდანიას საბუთებზე,
ჩვენ მაინც, რადგან მკითხველ საზოგადოების წი-
ნაზე დავსდეთ სიტყვა, *) იძულებული ვართ ვაუწ-
ყოთ მკითხველთ საბუთები ბ. თ. ჟორდანიას ნამოქ-
მედარისა. დავიწყოთ თავიდან. ბ. თ. ჟორდანია
ბრძანებს:

„კალამმა“ და გ. გოგინაძევილმა ორი ბრალი
დამდეს. ერთი ის, ვითომ ჩემის წყალობით სამეგრე-
ლოს სამრევლო სკოლებიდან ქართული ენა გაგდე-
ბულ იყოს, არ ასწავლიდნენ. ამ საშინელ ბრალდე-
ბის წინააღმდეგ, „თვით საქმე“, დახეთ, რას ლაღ-
დებს: არც ერთს სამეგრელოს სამრევლო სკოლე-
ბიდან ქართული ენა გაგდებული არ ყოფილა და
არც არის; ჩემსობას ერთი დღეც არ შეწყვეტილა
ქართულის სწავლება და დღესაც კანონიერად სწარ-
მოებს ისე, იმავე პროგრამით, როგორც ყველა
ქართლ-კახ-იმერეთის სკოლებშია“. კიდევ ქვევით დას-
ძენს: „სამრევლო სკოლებშიც ქართული ენა და
ლოცვებიც დამიცავს, ხოლო უკანასკნელი უუძლიე-
რესი იერიშიც სახელოვანად მომიგერებია და სხვის
მეოხებით წამხდარი საქმე ისევ მომიბრუნებია. უკა-
ნასკნელ ქართული ენა გავამეფებინე სამრევლო სკო-
ლებში, ხოლო სამეგრელოში მისი სწავლება გან-
საცდელისაგან დავიფარე.“

*) იხ. „ცნობის ფურცელი“ № 2755 26 თებერვ.
1905 წ.

აი, ამას ამბობს ბ. თ. ჟორდანიას და ასეთ დევ-
გმირადა და ბუმბეროზადა ჰყავს თვისი თავი დახა-
ტული.

რამდენათაც საქმის ვითარება ვიცით, ის არა-
ვის უთქვამს და ვერც ვერაფერს იტყოდა, რომ სა-
მეგრელოს სამრევლო სკოლებში ქართულს არ ას-
წავლიან, ან არ ასწავლიდნენ. ამბობენ და სთქვენს
კიდევ მხოლოდ ის, რომ 1902 წლის დასასრულს
განსაცდელი მიადგა ამ სკოლებს და კინალამ იქიდან
ქართული ენა გამოაძევეს. მაგრამ ეს განზრახვა ვერ
შესრულდა. ვერ შესრულდა კი იმიტომ, რომ ამას
მაშინ ერთხმად წინააღმდეგა გურია-სამეგრელოს სა-
ეპარქიო საბჭო და ამ საბჭოს ყველა სამაზრო გან-
ყოფილებანი, ამათ კი ბანი მისცა სამეგრელოს სამ-
ღვდელოებამ, და ყველა ესენი კი განამხნევა და
გაათამამა თვით ყოველად სამღვდელო აღექსანდრეს
გაბედულმა მომხრეობამ. ამ ღროს კი ბ. თ. ჟორდა-
ნია არა თუ ხმას არ იღებდა, არამედ, როგორც
ქვევით ვნახავთ, ერთი მეორეზე უარესს ბეზღებას
აგზავნიდა, ვისთანაც ჯერ არს, ამ საბჭოზე და ეპის-
კოპოსზე.

საქმე, აი, როგორ იყო. 1902 წ. 26 ივნისს
სინოდმა დაამტკიცა ამიერ კავკასიის სამრევლო სკო-
ლებისათვის სავალდებულო პროგრამა. ეს პროგრა-
მა სამრიგად, სამ ტიპად ჰყოფს სამრევლო სკოლებს.
პირველ ტიპის სკოლებში დაცულია ადგილობრი-
ვი ენა, სალიტერატურო და სალაპარაკო. ამ ტიპის
სკოლებად ჩათვლილია ის სკოლები, რომლებშიც
სწავლობენ მხოლოდ მარტო ოდენ ბაშკები ისეთ
ერისა, ისეთი ხალხისა, რომელსაც აქვს თავისი სა-

კუთარი ღვთის მსახურება და შესაფერი საღვთის-
მეტყველო, ხუცური ენა, ხუცური მწერლობა. მაგ-
რამ ამ სკოლათა შესახებაც კი ნათქვამია:

„თუ მოხდა, რომ ქართველებმა, რომელისამე
ადგილის მცხოვრებლებმა, დაჰკარგეს თავისი მშობ-
ლური ენა ან და ხმარობენ კი ენას ზოგად ქარ-
თულ ენის ძირისას, მაგრამ კი ისე დიდად განსხვა-
ვებულს წმინდა ქართულ (სალიტერატურო) ენის-
გან, რომ ამ ადგილის მცხოვრებთ აღარ ესმისთ ეს
ენა, ამ შემთხვევაში ქართულ ენის სწავლება შე-
უწყნარებელია. მხოლოდ ღვთის მსახურების ტეკ-
სტები შეისწავლებიან იმ ენაზე, რა ენაზეც ამ ად-
გილებში სრულდება ღვთის მსახურება“. *)

მეორე ტიპის სკოლებში სწავლობენ შვილები
სხვა და სხვა ერებისა და ხალხებისა ერთად, მხო-
ლოდ კი ისეთ ერებისა, რომელთაც საკუთარ ენაზე
ღვთის მსახურება აქვთ. ამ შემთხვევაში ადგილობ-
რივი ენა, ერთი ან რამდენიმე ისწავლება სკოლაში
სხვა და სხვა ერთა, თუ ხალხთა შვილების რაოდ-
ენობის მიხედვით. მესამე ტიპის სკოლებად ჩათვლი-
ლია ისეთები, რომლებშიც სწავლობენ ბავშვები იმ
ერებისა, რომელთაც საკუთარ ენაზე ღვთის მსახურება
არა აქვთ. აქ ადგილობრივ ენას ადგილი არა აქვს.
აქ ყოველი საგანი რუსულად ისწავლება და „ამას
გარდა ბავშვები საღვთო სჯულის პირველსავე გაკვე-
თილებზე სწავლობენ რუსულ ენაზე სიტყვებს, რომ-
ელნიც შედიან საღმრთო სჯულის კურსში, რამ-

*) იხ. გვ. 10 პროგრამისა.

დენათაც შესაძლებელია при помощи наглядныхъ предметовъ и пособій. *)

აი, ასეთ არეულ-დარეულ პროგრამის სისრულეში მოყვანა დაავალა გურია-სამეგრელოს სამრევლო სკოლების საბჭოს საოლქო მეთვალყურემ, რომელიც 1902 წ. 20 აგვისტოს № 931-ით იწერებოდა, რომ პირველ ეკენისთვიდან საქართველოს საექსარხოსოს სასულიერო უწყებაში დაიწყება ბეჭდვა სამრევლო სკოლების ახალის სამოსწავლო პროგრამისა; და ვთხოვ საბჭოს ეს პროგრამა წელსვე შემოიღოს, განსაზღვროს კი, თუ რომელი ტიპი ამ პროგრამისა რომელ სკოლაში იყოს შემოღებული. ვითხოვთ აგრეთვე შემოღებულ იქნას გაკვეთილთა გაწეს-რიგება თანახმად ახალის სამოსწავლო პროგრამისა. ამასთან გადაჭრით თხოულობდა ორკლასიან სამრევლო სკოლებში უნდა ორი გაკვეთილი იყოს საეკლესიო ქართულისა (ხუც რისა). ქართულ სალიტერატურო ენის ჭაჭანება კი ამ სკოლებში არ იქნებოდა. ვინიადან ეს სამოსწავლო პროგრამა უკვე დამტკიცებულია უწმინდესის სინოდისაგან, სასურველიაო, იგი პროგრამმა შემოღებულ იქმნას სრულებით უცვლელად. აი, ეს უნდა განეხილა საბჭოს და თავისი გადაჭრილი პასუხი შეეტყობინებია. რადგან ეს პასუხი ფრიად საძნელო იყო და იგი მოითხოვდა ყოველ მხრივს გარკვევას, ამიტომ საბჭოს მაშინდელმა დროებითმა თავმჯდომარემ აჩვენა ეს მოწერილობა ბ. თ. ჟორდანიას და პირადად სთხოვა მას, როგორც საეპარქიო მეთვალყუ-

*) Ib. გვ. 15.

რეს, სკოლების ხელმძღვანელს და საბჭოს წევრს, წარმოედგინა საბჭოს მოსახსენებლად ამ საკითხის შესახებ თავისი მოსაზრება. მაგრამ ამის პასუხად ბ. თ. ჟორდანიამ მოითხოვა, თანახმად მოწერილობისა, ამ პროგრამის დაუყოვნებლივ სისრულეში მოყვანა, საბჭოს არ განეხილა ისე. ამას შემდეგ ეს მოწერილობა და ეს გარემოება დროებითმა თავმჯდომარემ მოახსენა საბჭოს იმავე წლის 20 ოქტომბერს. საბჭომ ერთხმად დაადგინა, რომ ამ პროგრამის სისრულეში მოყვანა შეუძლებელია, სანამ წარმოდგენილი არ იქნება მოსაზრებანი და დაწვრილებითი მოხსენება პედაგოგიურისა და დიდაქტიურის მხრით საეპარქიო მეთვალყურისაგან, რაიც მოეთხოვოს მას წერილობით. ამ სხდომაზე თვით საეპარქიო მეთვალყურე როდი გხლებიათ. თანახმად ამ დადგენილობისა, თავმჯდომარემ ზემო აღნიშნული მოწერილობა საოლქო მეთვალყურესი ზედწარწერით 24 ოქტომბერს 1902 წ. № 398 გადასცა საეპარქიო მეთვალყურეს და მოსთხოვა მას თავისი დასკვნა. ამის პასუხათ საბჭომ 28 ოქტომბერსვე № 206 მიიღო ბ. თ. ჟორდანიას შემდეგი წინადადება:

„მაქვს პატივი უმორჩილესად ვითხოვო განკარგულება საბჭოსი, რომ დაუყოვნებლივ გაეგზავნოს დაბეჭდილი ახალი სამოსწავლო პროგრამა (ПЛАНЪ) ყველა სკოლებს ეპარქიისას, რათა იგი შემოღებულ იქნას მიმდინარე სამოსწავლო წელს (ДЛЯ ВВЕДЕНІА ВЪ ДѢЙСТВІЕ).

დროებითმა თავმჯდომარემ ბ. თ. ჟორდანიას ეს უკვე წერილობითი წინადადება მოახსენა საბჭოს. უკანასკნელმა კვლავ ერთხმად, თანახმად წინანდე-

ლის თავის დადგენილებისა, მიანდო თავჯდომარეს განმეორებით მოეთხოვნა საეპარქიო მეთვალყურისაგან თავისი დასკვნა. მართლაც, თავჯდომარემ იმავე წლის 12 ნოემბერს № 422 კვლავ მოსთხოვა ბ. თ. ჟორდანიას, დაჩქარებით წარმოედგინა თავისი მოსაზრებანი და საოლქო მეთვალყურის წერილობითი მოთხოვნილებაც დაებრუნებია. დრო გადიოდა, პასუხი კი არსად სჩანდა. ამის პასუხად იმ ხანათ დროებით გურია-სამეგრელოს ეპარქიის მმართველმა, ალავერდის ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ (ეს უკანასკნელი გამოგზავნილი იყო ალექსანდრე ეპისკოპოსის ხანგრძლივისა და საშიშო ავთიმყოფობისა გამო) საბჭოს გადმოსცა შემდეგი საჩივარი, თუ ბეზლობა, რომელიც ბ. თ. ჟორდანიას დიმიტრი ეპისკოპოსისათვის მიერთმია 1902 წლის 27 ნოემბრის თარიღით:

„ამა წლის სექტემბერში საბჭოს კანცელარიაში მე შევნივნე ბროშიურების მთელი გროვა. როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, აღნიშნული ბროშიურები იყო სამრევლო სკოლების ახალი პროგრამები, რომელნიც საბჭოსათვის გამოეგზავნა საოლქო მეთვალყურეს სკოლებში ზომავალის სამოსწავლო წლის დასაწყისიდანვე შემოსაღებლად. მე მაშინვე წინადადება მივეცი საქმეთა მწარმოებელს და შემდეგ საბჭოს დროებით თამჯდომარესაც, რომ დაუყონებლივ დაერიგებინათ პროგრამები სკოლებში. როდესაც დავრწმუნდი, რომ პროგრამები არ იყო გაგზავნილი, მე წერილობითი განცხადება შევიტანე საბჭოში, რომ პროგრამები დაუყონებლივ დაერიგებინათ სკოლებში სისრულეში მოსაყვანად (для введенія въ дѣйствиѣ). ასეთივე წინადადება მივეცი საბჭოს დროებით

თავმჯდომარეს, მღვ. არსენ თოხაძეს, საბჭოს უკანასკნელ კრებაზე. მაგრამ მამა თოხაძემ, სხვა-და-სხვა მიზეზების წყალობით, ჩემი წინადადება უარ ჰყო და პროგრამები არ დაგზავნა. მოვახსენებ რა ზემო აღნიშნულს თქვენს ყოვლადუსამღვდელოესობას, როგორც მოწყალე მღვდელმთავარს და მამას, მოვალედ ვრაცხ ჩემ თავს უმდაბლესათ ვიშუამდგომლო თქვენს წინაშე, რომ საოლქო მეთვალყურის განკარგულება სისრულეში იქმნას მოყვანილი.“

თანახმად ამ საჩივრისა, ეპისკოპოსი დიმიტრი გადაქრით თხოულობდა:

„პროგრამები დაუყოვნებლივ დაიგზავნოს. ვერ გამიგია, რას აყოვნებდა ამდენ ხანს სამრევლო სკოლების საბჭოს კანცელარია? თვით პროგრამაში ხომ ნაბრძანებია უწმიდეს სინოდის სამოსწავლო საბჭოს მიერ მათი დაუყოვნებლივ დაგზავნა.“

მიუხედავად დიმიტრი ეპისკოპოსის ამ რეზოლიუციისა, საბჭო პროგრამას სისრულეში მოსაყვანათ არ აგზავნიდა და უცდიდა ბ. თ. ჟორდანიას მოხსენებას წერილობითს, ან სიტყვიერს თვით საბჭოს სხდომაზე, უცდიდა აგრეთვე საოლქო მეთვალყურის მოხსენების დაბრუნებას, რომელიც ბ. თ. ჟორდანიას ჰქონდა გადაცემული 24 ოკტომბრიდან. ამ მოლოდინში 1902 წელიწადი დასრულდა, და 1903 წლის 27 იანვარს № 37-ით საბჭოს შემდეგი შინაარსის პასუხი გამოუგზავნა ბ. თ. ჟორდანიამ.

„ამასთანავე უმდაბლესად წარმოგიდგენთ რა საოლქო მეთვალყურის წინადადების დედანს 1902 წ. 20 აგვისტოს თარიღითა და № 931 აღნიშნულს, აქვე დავსძენ, რომ როგორც ხსენებულ წინადადე-

ბიდან ჩანს, ახალი სამოსწავლო გეგმა დაუყოვნებლივ გაგზავნილ უნდა იქმნას სკოლებში სწავლების დროს სახელმძღვანელოდ; მაგრამ ეს წინადადება, მიუხედავად ჩემ მიერ არა ერთგზობით, სიტყვიერად იყო ეს, თუ წერილობით, მოთხოვნისა, დღესაც არ არის შესრულებული, რის გამოც წელს სამრევლო სკოლები უგეგმოთ რჩებიან; იმ საკითხის განმარტება კი, თუ რომელს იმ სამ ტიპთაგანს უნდა მიეკუთვნოს ესა თუ ის სკოლა, — დაედაპირველად ეკუთვნის სამაზრო განყოფილებას და, ვიდრე ეს უკანასკნელნი არ გამოსთქვამენ თავიანთს აზრს ამის შესახებ, მე შეუსაბამოთ მიმაჩნია, (რომ დავიცვათ არსებული წესი) ამა თუ იმ აზრის გამოთქმა აღნიშნულ, მეტად რთულ საკითხზე, რომელიც თხოულობს მეტად დიდს სიფრთხილეს, მით უმეტესს დღეს, როდესაც, როგორც ეს თვით საბჭოთა უწყის, საზოგადოება აღელვებულაა არა კეთილ სამედო პირთაგან გავრცელებულ ყალბ ხმებით. ეს ჩემი აზრი, — სამაზრო განყოფილებათ გადაეცეს აღნიშნული საქმე დასასკვნელად, — მე არა ერთხელ გამომიტყვამს სექტემბრიდან დაწყებული საბჭოს კრებაზე და, მეგონა, თვით საბჭოც ყოველთვის თანახმა იყო ჩემ მიერ წამოყენებულ რეზონებისა.“

თანახმად ამისა, თუმცა ეს აზრი ბ. თ. ჟორდანიასი საბჭოს პირველად ესმოდა, საბჭომ მაინც დაადგინა, ყოველივე მიწერ-მოწერა ამ საკითხის შესახებ გადაეცეს საბჭოს სამაზრო განყოფილებათ თავიანთ დასკვნისა და მოსაზრების წარმოსადგენად, რაიც უკანასკნელთ დაუყოვნებლივ შეასრულეს. ყველა სამაზრო განყოფილებამ თავისი დადგენილება

წარმოადგინა და ყველამ ერთხმად აღიარა, რომ გურია-სამეგრელოს საეპარქიო სამრევლო სკოლები ყოველი კუთხისა და კუნჭულისა, გარდა ხუთიოდე სკოლისა, უნდა ჩაითვალონ პირველ ტიპის სკოლებად და, მაშასადამე, ყველა მათგანში ქართული სალიტერატურო ენა უნდა ისწავლებოდეს და სავალდებულო საგნადაც იქნეს მიჩნეული. ყოველივე ამ გრძელ მიწერ-მოწერის საბოლოოდ განსახილველად 23 მარტს 1903 წ. მოწვეული იყო საბჭო ამ სხდომაზე დასასწრებლად მოწვეული იყვნენ, გარდა ნამდვილი წევრებისა, საპატიო და სავალდებულო წევრები, აგრეთვე საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა თავმჯდომარენი და ოფიციალურ წერილობითის ქალაქდით თვით საეპარქიო მეთვალყურე, ბ. თ. ჟორდანიას.

შესდგა ეს სხდომა და სხდომაზე ოცამდე წევრმა მოიყარა თავი. თავმჯდომარემ მღვ. თალაკვაძემ საბჭოს მოახსენა ყოველივე ზემო-აღნიშნულ საქმის ვითარება და პირველადვე საბჭოს დაუყენა კითხვა: მეგრული კილო დაშორებულია თუ არა იმდენად ქართულს ენაზე, რომ მეგრელს ესმის თუ არა, გაეგება თუ არა ქართული სალიტერატურო ენა, და პირველად ამ კითხვის პასუხი მოსთხოვა ბ. თ. ჟორდანიას ვით მეგრელს, პედაგოგს და სამრევლო სკოლების ხელ-მძღვანელს. უკანასკნელმა პასუხის მაგიერ თავმჯდომარეს მოახსენა: პირველად მე კი ნუ მეკითხებით, სხვა აქ დამსწრე წევრებმა წარმოსთქვან თავისი აზრიო გარდა ამისა საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა დადგენილებათ დაწვრილებით უნდა გავეცნო და, ვიდრე საკუთარ აზრს წარმოვს-

თქვამდე, ჩემთვის საჭიროა, წინ-და-წინვე მოვისმინო ამ საკითხის შესახებ აზრი და შეხედულება სახალხო განათლების სამინისტროს წარმომადგენლებისა. აქ უნდა შევნიშნათ, რომ ბ. თ. ჟორდანიას გაცნობილი ჰქონდა საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა დადგენილება. გარდა ამისა ისიც ცნობილია, რომ სამინისტრო სკოლებში არა თუ სამეგრელოში, არამედ მთელ საქართველოში შემოღებულია ასე-წოდებული მუნჯური მეთოდი. ამიტომ ბ. თ. ჟორდანიას პირველი მოთხოვნილება საკითხის გადადებას ნიშნავდა და ამით ცდილობდა, პირდაპირის პასუხის მიცემა თავიდან მოეშორებია. მეორე მოთხოვნილება კი აშკარად ვნების მოტანას გვიქადოდა. მართლაც, იქვე მყოფმა საერო განათლების სამინისტროს წარმომადგენელმა შენიშნა: ჩვენს სკოლებში მუნჯური მეთოდი რომ შეგვქონდა, თქვენთვის არა გვიკითხავს რა. თქვენ კი რად გვეკითხებით? განა ჩვენი აზრი და შეხედულება ცხადი და ცნობილი არ არის? და ნურც ფიქრობთ, რომ ჩვენი აზრი თქვენის საკითხის გადასაწყვეტად გამოსადეგი იყოს?! აქაც საბჭომ ბ. თ. ჟორდანიას დაუთმო და, თანახმად მისის თხოვნისა, დაადგინა და საბჭოს ამ დადგენილებაზე თვით მასაც ხელი აქვს მოწერილი: ამ კითხვის უკანასკნელად განსახილველად საბჭოს სხდომა გადაიდოს 16 აპრილისათვის, რომელზეც მოსახსენებლად ბ. თ. ჟორდანიამ უნდა წარმოადგინოს თავისი დასკვნა, გაეცნოს რა ამ ხნის განმავლობაში საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა დადგენილებათ. 16 აპრილიც მოახლოვდა, და პასუხის მაგიერ საბჭომ 14 აპრილს ჯერ დეპეშა, მერმე კი ნომერ-

დასმული ქალაქი მიიღო. ბ. თ. ჟორდანი იწვე-
 რებოდა: ვინაიდან ექსარხოსი აპირობს ეპარქიის
 დათვალიერებას და მე საოლქო მეთვალყურემ მი-
 მიწვია, ვერც სხდომას დავესწრები, ვერც დასკვნას
 წარმოვადგენ და ვითხოვ ექსარხოსის ჩამოსვლამდე
 ამ კითხვის განხილვა გადასდეთო. საბჭოს სხდომა
 ამის გამო არ შემდგარა და მართლაც ექსარხოსმა
 ეპარქია დაათვალიერა, იყო ფოთშიც. ექსარხოსმა
 და საოლქო მეთვალყურემ სიტყვიერად უბრძანეს
 საბჭოს თავმჯდომარეს, ზემოხსენებული საკითხი
 საბჭოს აღარ განეხილა და საბჭოს კანცელარიას წა-
 რედგინა საოლქო მეთვალყურესათვის სია მეგრუ-
 ლისა, გურულისა, რუსულისა და ბერძნულ სკო-
 ლებისა. დასამოწმებლად ამ სიტყვიერ განკარგუ-
 ლებისა საბჭომ მიიღო წერილობითი წინადადება
 ამის შესახებ ორის კვირის შემდეგ, ე. ი. 13 მაისს.
 ეს წინადადება განხილული იყო საბჭოს მიერ 30
 მაისის სხდომაზე, რომელსაც ბ. თ. ჟორდანი არ
 დასწრებია, თუმცა ეს მან კარგად იცოდა, და რა-
 მელზეც დადგენილ იქნა: „წარედგინოს საოლქო
 მეთვალყურეს სია ეპარქიის ყველა სამრევლო სკო-
 ლებისა, თვითოეულის მაზრის ცალ-ცალკე, ვინაიდ-
 გან ეპარქიაში არის მხოლოდ და ოდენ სამრევლო
 სკოლები და არა მეგრული, გურული, ბერძნული
 და რუსული, როგორც ამას საოლქო მეთვალყურე
 იხსენიებს ზემოხსენებულ მოწერილობაში. ეპარქიის
 ყველა სკოლა, გარდა ხუთიოდესა, რომელნიც მეო-
 რე ტიპის სკოლებად ჩაითვლებიან, ცნობილ იქნეს
 პირველ ტიპის სკოლებათ.“

აი, ასეთია საქმის ნამდვილი ვითარება. ამას ვერაფერს შეარყევს. ნათელსავით ცხადი იყო, რომ საბჭო ვერ დასთანხმდებოდა ამ პროგრამის სისრულეში მოყვანას, სულ ერთია, ვისაც უნდა მოეთხოვა ეს, რადგან ასეთი თანხმობა საბჭოს ზნეობრივად დაამცირებდა და მამულისა და მომავლის წინაშე პასუხის მგებლად გახდიდა. მაშასადამე, საბჭოს მთელი თვისი ძალ-ღონე, გონებრივი და მატერიალური უნდა აემუშავებია ამ ძირითადისა და უკუღმართად დაყენებულ კითხვის გადასაწყვეტად. საკითხი კი ბევრგვარი და დიხააც საჩოთირო იყო. აქ საბჭოს ყოველი წევრი ნათელის მოსაზრებითა და მხნე გაბედულებით უნდა უშიშრად გამოსულიყო და ეს განსაცდელი სამრევლო სკოლებისთვის მოეშორებია. გადაჭრით გადასაწყვეტი იყო: 1) გურია-სამეგრელოს სამრევლო სკოლები იმ სამ რიგში რომელი რიგისათვის უნდა მიეკუთნებია; 2) თუ საბჭო პირველ ტიპისად აღიარებდა ყველა სამრევლო სკოლებს, მაშინ მაინც გადასაწყვეტი იყო, ესმის თუ არა, გაეგება თუ არა სამეგრელოს მკვიდრთ ქართული სალიტერატურო ენა. თუ არ ესმისთ, მაშინ მშვიდობით ქართულო ენაც სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან; 3) თვით პროგრამა არეულ-დარეულია და სრულებით გაურკვეველი. ამიტომ საბჭოს უნდა გარკვევით აეხსნა ჯერ სამაზრო განყოფილებათათვის, მერმე კი სამაზრო მეთვალყურეთათვის და მასწავლებელთათვის, თუ ეს პროგრამა როგორ, რა გზით მოეყვანათ სისრულეში; 4) გადასაწყვეტი იყო, დასთანხმდებოდა თუ არა საბჭო საოლქო მეთვალყურეობას, რომ ორ კლასიან სამრევლო

სკოლებში შემოღებული ყოფილიყო მხოლოდ საეკლესიო ქართული ენა (ხუცური), ქართული სალიტერატურო ენა კი არ გაეჭაჭანებია. ამასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან მთელ ეპარქიაში ერთი და ორი კი არ იყო ორკლასიანი სკოლა, არამედ არა ნაკლებ ოციოდესი; ეს სკოლები საუკეთესო იყო და იმდენად საუმჯობესო, რომ საბჭო ყოველთვის ამ სკოლათა რიცხვს ამრავლებდა. თვით ბ. თ. ყორდანიას თავის ანგარიშში (იხ. გვ. 47) თხოულობს, რომ ყოველ საბლადოჩინოში ასეთ სკოლების რიცხვი უნდა იყოს არა ნაკლებ ორისა. თუ მივიღებთ, რომ მთელ ეპარქიაში არის 29 საბლადოჩინო, მაშინ ცხადია, რომ 58 სკოლაში აღარ იქნებოდა ქართული სალიტერატურო ენა არა თუ სამეგრელოში, არც არსად მთელ ეპარქიაში, და უნდა შემოგვედო რაღაც მოჭორილ-მოგონებული ვითომდა საეკლესიო ქართული ენა. ისიც ცხადი იყო, რომ ამასაც მოკლე ხანში რაიმე სულ მცირე მიზეზი გამოუჩნდებოდა, თუნდაც, მაგ., სახელმძღვანელოს უქონლობა და ეს ვითომდა ენაც მოისპობოდა, მოიკვეთებოდა. 5) თვით პროგრამმა ითხოვს (იხ. გვ. 10), რომ ადგილობრივს, ე. ი. ქართულ ენას, მხოლოდ დახმარებითი მნიშვნელობა უნდა ექნესო, პირველი ლუღლუღი შეაძლებიოს ბავშსაო, გონებითი განვითარება, დალაგებითა და მკაფიოთ აზრის გამოთქმა კი ქართულს არ მოეთხოვებაო. განა საბჭო ამას არ განიხილავდა, ისე ყრუდ დასტოვებდა და მასწავლებელთა სრულს განკარგულებაში გადასცემდა? აი, ასე რთულ საკითხის გადაწყვეტა დაატყდა თავს საბჭოს. აქ, ამ კითხვის გადაწყვეტაში გამოი-

ხატებოდა მთელი მისი და მისი წევრების, მნიშვნელობა და მოვალეობის შესრულებაც. საბჭომ იცნო რა თავი დიდ პასუხის მგებელად, ამ კითხვას შეუდგა სრულის ბეჯითობითა და თანდათანობით და, მიუხედავად საოლქო მეთვალყურის, ე. ი. ვოსტორგოვის იძულებითი მოთხოვნებისა, საეპარქიო მეთვალყურის, ე. ი. თვით ბ. თ. ჟორდანიის დაჟინებით, მოთხოვნებისა და ბოლოს თვით ეპარქიის დროებით გამგის დიმიტრი ეპისკოპოსის ბრძანებისა, საბჭო არ აჩქარდა და გულდადებით ექცეოდა საკითხს. და მართლაც, როგორც ზევით არის მოხსენებული, 30 მაისს 1903 წ. გაბედული და გადაწყვეტილი დასკვნა დაადგინა, რომელიც 13 ივნისს, ყოვლად სამღვდელო აღიქმანდრემ დაამტკიცა, აი, ასეთ სამძიმო საკითხში ასე ორგულად, ასე გაძვრომ-გამოძვრომითა და ბანზე სიტყვის აგდებით გვექცეოდა ბ. თ. ჟორდანია. მეტსაც ვიტყვით. დაჟინებით გეტხოვდა და გვიჩიოდა კიდევ, პროგრამა განუხილველად სისრულეში მოგვეყვანა. მისმა ასეთმა საქციელმა კი გვაიძულა, გვეთქვა ის, რაც ითქვა და დაიწერა და აქ ბრალი მხოლოდ თავის თავს დასდოს: მტრებს ნულა დაეძებს.

აი, საბჭოს ასეთმა ბეჯითობამ, მხნეობამ და მომხრეობამ ყოვლად სამღვდელო აღიქმანდრე ეპისკოპოსისამ ჰქნა ის, რომ ის უკუღმართი პროგრამა სისრულეში ვერ შევიდა 1902—1903 სამოსწავლო წელს. დადგა ზაფხული. ამ პროგრამის შემოღებას 1903—1904 სამოსწავლო წლებში კი ხელს ისევ ის უშლიდა, რომ საბჭოს შედგენილობა და ეპისკოპოსიც იგივე იყო. ამიტომ განიზრახეს, ჯერ

ალექსანდრეს გადაყენება, მერმე საბჭოს გაბედული-
სა და დამოუკიდებელ წევრების დარბევა. ამის
შემდეგ კი ადვილი იქნებოდა პროგრამის შემოღე-
ბა. ეს მართლაც ასე მოხდა. 1903 წლის გასულს
ყოვლად სამღვდლო ალექსანდრე გადაყენეს, მის
მაგიერ განამწესეს დიმიტრი ეპისკოპოსი, რომლის
მოსვლა იმით აღინიშნა, რომ მეორე კვირაშივე ქარ-
თული ენა მოასპობინა სენაკის სასულიერო სასწავ-
ლებელში. ამ ხანებში საბჭოს წევრობაზეც ფაქტი-
ურად უარი განაცხადა ბევრმა წევრმა. შესდგა ახა-
ლი, რომელიც უკვე აღნიშნული იყო გაზ. „ცნო-
ბის ფურ.“ № 2751. მაგრამ ამ დროს ატყდა ომი.
ვილას ახსოვდა პროგრამის შესრულება! ის კი არა,
ის უკუღმართი პროგრამა თვით მისმა მომგონებე-
ბმა შეუძლებლად იცვნეს, და კვლავ აფრინეს პეტერ-
ბურგს კაცი ახალის პროგრამის შესადგენად, რომე-
ლიც კიდევ გამოიკა წარსულ წელს. მაგრამ ამ
პროგრამასაც მოუსწრო სვიატაპოლკ-მირსკის გაზაფ-
ხულის სიომ და დღეს იგი პროგრამაც არის „ცისა
და ქვეყნის შუა დაკიდულ“.

აი, რა ნაირმა რიგმა გარემოებათა შესძლო ის,
რომ „უუძლიერესი იერიში“ მოგერებულ იქნა, და
არა ბ. თ. ჟორდანიას ნაცარ-ქექიობამ, მეტი რომ
არა ვსთქვათ.

ახლა კი გადავიდეთ აწ დაუვიწყარ ნადიმზე,
რომელიც 25 აპრილს 1903 წ. ქალაქის გამგეობის
დარბაზში გაუმართა ექსარხოსს ფოთის ქალაქის თავ-
მა. ამ ნადიმის მემატიანობა ბ. თ. ჟორდანიამ თვი-
სის ნებაყოფლობით იკისრა. ამიტომ ჩვენ აქაც იძუ-
ლებული ვართ, არსებითი დამატება შევტანოთ,

რადგან არ გვსურს, ისტორია მოტყუებულ იქნას. თვით ბ. თ. ჟორდანიას თვისის ანგარიშის 29—30 გვერდებზე ვრცლად, მაგრამ კი სრულებით ცალმხრივადა და მიკერძებით მოთხრობილი აქვს ამ ნადიმზე აღძრული კამათი. 25 აპრილს 1903 წელს ქალაქის თავმა გამგეობის დარბაზში მიიწვია სადილად მაღალ-ყოვლად უსამღვდელოესი ექსარხოსი აღექსი თვისის ამალით, ყოვლად სამღვდელო აღექსანდრე, აგრეთვე ყველა ადგილობრივ დაწესებულებათა უფროსები და საეპარქიო სამოსწავლო საბჭოს თითქმის ყველა წევრები. უნდა აღვნიშნოთ, რომ სადილის წინ სავაჟო პროგიმნაზიის ბალავრის კურთხევის დროს ექსარხოსს წარუდგა დებუტაცია სამ ადგილობრივ მეგრელთაგან შემდგარი, რომელთა მოახსენეს, რომ თვით ამ შენობის ჩვენის საკუთარის ხარჯით, ხაზინის დაუხმარებლად, აგება უტყუარი საბუთია, რომ ჩვენ, ადგილობრივ მკვიდრთ უღრმესი და უძლიერესი სურვილი გვაქვს, ზედ-მიწევნით ვიცოდეთ სახელმწიფო რუსული ენა, მაგრამ ამასთან მაინც ვითხოვთ, რომ ჩვენ, მეგრელთათვის მშობლური ქართული ენა, რომელზეც გვილაპარაკნია და ვსაუბრობთ, გვიწერია და ვწერთ ყოველგვარ საბუთებს, დავთრებს და სიგელებს, გვილოცია და ვლოცულობთ, გამოდევნილი და გამოძევებული არ იყოს სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან და იგი ენა სავალდებულო საგნად ითვლებოდეს, მით უფრო, რომ ეს ენა ამავე დროს საღმრთო მსახურების ენაც არის. ამაზე იქ, გაშლილ ჰაერზე მთელი ფოთის საზოგადოების წინაშე ექსარხოსმა პასუხის მიცემა უხერხულად სცნო,

არ ინება. აი, ეს შეწყვეტილი საუბარი ბ. ნ. ნიკოლაძემ კვლავ აღძრა სადილზე. ბ. ნ. ნიკოლაძე ვრცელის და საბუთიანის მოსაზრებით გადაჭრით უმტკიცებდა ექსარხოსს უეჭველ საჭიროებას ქართულ სალიტერატურო ენისას სამეგრელო სამრევლო სკოლებში და იმ გარემოებას ათითებდა, თუ რა საშიში და არა სასიამოვნო შედეგი მოყვებოდა ამ ენის გამოძევებას. ბ. თ. ჟორდანიას კი მოსჩვენებია, რომ დეპუტაციაც და ბ. ნ. ნიკოლაძეც ვითომც თხოულობდნენ, ქართულ ენაზე ნუ მოსპობთ ღვთის მსახურებას სამეგრელოს ეკლესიებშიო. საიდან მოსპორა ეს ბ. თ. ჟორდანიამ? განა დასაჯერებელია, რომ ბ. ნ. ნიკოლაძეს, წევრს სამრევლო სკოლების საბჭოისას და საკათედრო ქალაქის თავს, მთელის წლის განმავლობაში ვერ შეეგნო და არ სცოდნოდა, თუ რაზე იყო ლაპარაკი, ან რაზე უნდა მოეხსენებია ექსარხოსისათვის? სამეგრელოში ქართულ ენაზე ღვთის მსახურებას არც არავინ ეხებოდა, არც არავინ სპობდა და, მაშასადამე ამაზე ლაპარაკი ხომ წყლის ნაყვა იქნებოდა.

ამის პასუხად ჯერ ექსარხოსმა, მერმე შისის ბძანებით, საოლქო მეთვალყურემ აშკარად გამოსთქვეს, რომ მეგრული ენა სრულებით დამოუკიდებელი ენაა, მეგრელს ქართული ენა სრულებით არ ესმის და ეს ენა არ ჩაითვლება მეგრელთათვის მშობლურ ენად, ვინაიდან მათი მშობლური ენა მხოლოდ და ოდენ მეგრული ენაა; პედაგოგიური მოთხოვნილებაა, რომ უცნობი, გაუგებარი რამ უნდა ისწავლებოდეს გასაგებ ენაზე; მეგრელთათვის გასაგები ენა მხოლოდ მეგრულია. რა საჭირო არისო, სთქვა მან,

რუსული БОГЪ მეგრელისათვის ჯერ ღმერთად გადითარგმნოს და მერმე ღორონთადო. საზრიანი პედაგოგია მოითხოვს, რომ БОГЪ პირდაპირ ღორონთად ითარგმნებოდეს და ღორონთი БОГЪ-ად. მეგრელები ქართველები არ არიან. მაშ რაღად აწვალვით მათ?.. ამაზე ბ. ნიკოლაძემ უპასუხა, რომ სკოლა მარტო მეთოდით კი არ სცხოვრობს, სცხოვრობს ხალხის ნდობით, თანაგრძნობითა და შემწეობით. ქართულ ენის გამოდევნის შემდეგ, ხალხი თქვენს სკოლას შეიძულვებს, რადგანაც მის გონებაში სკოლა განვითარების კი არა, პოლიტიკურ ძალადიანობის იარაღად ჩაითვლებათ.

შემდეგ ამისა ექსარხოსმა არა ერთ გზით გამოიწვია ბ. თ. ჟორდანი და მასაც თვისი აზრი მოსთხოვა ამ საჭირ-ბორბოტო საგანზე. მაგრამ აქ, როგორც თქვენ, ჩემო მკითხველო, არა გითქვამთ რა, არც ბ. თ. ჟორდანიას არა წამოცდენია რა. მაშისადავამე, ბ. თ. ჟორდანიას მოხსენება, ვითომც მას ეთქვას, — въ этомъ большомъ собраніи я (г. наблюдатель) не знаю ни одного, который могъ бы сказать, что мингрельцы не грузины, — მტკნარი, ფეხებიანი სიცრუევა, რადგან იგი ამას ვერც იტყოდა. სწორეთ ასეთმა ბ. თ. ჟორდანიას საქციელმა აიძულა ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრე, კაცი პირუთენელი და პირდაპირი, იქვე ეთქვა, როცა ბ. თ. ჟორდანია აღღეგრძელეს: „*Теодоръ Давидычъ! желаю Вамъ быть искреннимъ, недвоедушнымъ, не вилять хвостомъ, изъ за генеральства не продавать родного языка*“.— აქ სიტყვა ალექსანდრეს ექსარხოსმა ჩამოართვა და სთქვა: „И, дѣйствитель-

НО, ОНЪ БУДЕТЬ ГЕНЕРАЛОМЪ“. ბ. თ. ჟორდანიამ ყოველივე ამას გვერდი აუარა, არც არა სთქვა იმის შესახებ, თუ რაოდენ მართალი იყო საოლქო მეთვალყურის ნალაპარაკევი. ამ დროს ქალაქის თავმა ბ. ნ. ნიკოლაძემ მიმართა ბ. თ. ჟორდანიას და შეჰდევინა პრაქტიკული კითხვა დაუყენა: „მითხარით, როგორც პედაგოგმა, მართლად და გულწრფელად, რუსული ენა ჩვენს სკოლებში როდის უფრო მალე, ადვილად და კარგად შეისწავლება, ქართული ენის გამოდევნით, თუ მისი დატოვებით?“ აქაც ბ. თ. ჟორდანიას სრულიად არა უთქვამს რა. სადილის ამ აღწერილობიდან და, ამას დაამოწმებენ ყველანი, ვინც იქ იყო, ცხადათ ჩანს, თუ რაოდენი სიმართლე აქვს ბ. თ. ჟორდანიას, როცა ამბობს, რომ „ვიხვეწებოდი, საქვეყნოდ მალაპარაკეთ კრებებშიო“. სიტყვა მისცეს კი არა, მოთხოვეს კიდევ და იგი ამ დროს სდუმდა.

დაგვჩა კიდევ კითხვა ანგარიშის შესახებ. აქაც სიმართლე უნდა გამოვაშკარავოთ, რადგან ამ საკითხის გარეითად განხილვით ბ. თ. ჟორდანია ლამის, ცოტაოდენი გასამართლებელი საბუთი მოუძებნოს თვის არასაკადრისს საქციელს. მართალია, ბ. თ. ჟორდანია, როცა ამბობს, რომ ანგარიშის ბოლო ხანებში დაბეჭდილი 29—30 და ორი შემდეგი გვერდიც ციფრით აღუნიშნველი დედანთან სწორია. მაგრამ ისიც მართალია, რომ პირველად დაბეჭდილი ანგარიში, რომელსაც ბ. თ. ჟორდანია დღეს ყალბად აღვიარებს და რომლის რამდენიმე ცალის შოვნას იგი ქურდობად თვლის, ცხადათ, მკაფიოდა და გადაჭრით ამბობს იმისავე, რასაც ხელმეორედ და-

ბეჭდილი, დედანთან შესწორებული ანგარიში. როგორც მიღებულია, საეპარქიო მეთვალყურის მიერ შედგენილი ანგარიში პირველად განიხილება საბჭოში. ახლაც ასე იყო. ბ. თ. ჟორდანიას მიერ შედგენილი ანგარიში 1902—1903 სამასწავლო წლის ახალ წევრთაგან შემდგარმა საბჭომ მოისმინა წარსულ წლის აპრილის შუა რიცხვებში. ამ სხდომაზე საბჭომ თავმჯდომარეს მღვ. ივანიცკის და წევრს ბ. გ. მარგალიტაძეს მიანდო ამ ანგარიშიდან ბევრ უხერხულ ადგილის გამოტოვება, როგორც, მაგ. პირდაპირი დაბეზლება ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრე ეპისკოპოსზე (იხ. დედანის 6, 8 და 30 გვ.), *) საბჭოს უწინდელ წევრებზე (იხ. დედანის

*) გვ. 6, „ვინაიდან ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრეს მიერ გამგებლობის დროს 1898—1903 წ., ეპარქიის სამღვდელოებაში შესამჩნევად დაეცა სამრევლო სკოლების კარგად მოწყობისადმი მისწრაფება.

გვ. 8. „სკოლათა რიცხვის შემცირება გამოწვეული იყო ბევრ მიზეზთაგან, რომელთა შორის უმთავრესი ჩვენ უკვე ზევით აღვნიშნეთ. ეს მიზეზია სამღვდელოების ენერგიის შესამჩნევი შესუსტება 1899—1903 წლებში და ეს შესუსტება კი გამოიწვია იმან, რომ ეპარქიის უფროსი ჯეროვან ყურადღებას არ აქცევდა ეპარქიაში სამრევლო საეკლესიო განათლების გავრცელებას. რაც კი სამრევლო სკოლათა სასარგებლოდ არსებითი და დიდათ მნიშვნელოვანი გაკეთებულა გურია-სამეგრელოს ეპარქიის სამრევლო სკოლათა ამ სამწუხარო ვითარების ხანაში, ყოველივე ამის მიხვევა მხოლოდ ბრძოლით-ღა შეიძლებოდა. უკიდურეს შემთხვევებში კი უნდა მიექცეულიყავით საეპარქიო მეთვალყურის საშუალებით საქართველოს ექსარხოსთა დახმარებას“. (ასეთი მინდობილება კი მისთვის საბჭოს არასოდეს არ მიუცია).

გვ. 30),*) აგრეთვე საერო სასწავლებლებში კურს-
დამთავრებულ ქალებზე (იხ. დედანის 39—40)**)
და ბევრი სხვა. საბჭომ აგრეთვე საჭიროდა და სა-
ვალდებულოდ სცნო, ბ. თ. ჟორდანის მიერ აღწე-
რილი 25 აპრილის ნადიმი გამოტოვებულ ყოფილი-
ყო. საბჭოს ამ გადაწყვეტილებას თვით ბ. თ. ჟორ-

30. „სამძიმა აღსანიშნავად, რომ თვით ყოვლად უსა-
მღვდელოესმა ალექსანდრემ, როცა ეპარქია მოიარა საქართ-
ველოს ექსარხოსის მობრძანების შემდეგ, განავრცელა ხალხში
ბრიყვული აზრი (нелѣпный слухъ), ვითომც ქართული
ენა გამოძევებულია საეპარქიო მეთვალყურის ხრიკებისა გამო
(благодаря проискиамъ). ამ ხმებმა განსაკუთრებით დი-
დათ აღაშფოთა სამღვდელოება, და საეპარქიო მეთვალყურეს
უსიამოვნო შეტაკება ხვდებოდა იმ პირებთან, რომელნიც შე-
ცდომაში იყვენ შეყვანილი ეპარქიის უფროსის ბაგეთაგან
წარმოთქმულ სიტყვებით. ამ უსიამოვნობას ისიც დაერთო,
რომ ყოვლად სიმღვდელო ალექსანდრემ ნება მისცა თავის
თავს საეპარქიო მეთვალყურისადმი მიმართულ საგაზეთო წე-
რილში „ივერიის“ № . . . შეემჩნია (намекнуть) „მისი
ურიგო საქციელი ქ. ფოთში აპრილის დამლევს“ (იგულის-
ხმება საქციელი ჩადენილი ზევით მოყვანილ ნადიმზე ქ. ფოთ-
ში 25 აპრილს), რაიც აგრეთვე ყველამ იმავე აზრით გაიგო,
ე. ი. უკანასკნელის მიერ ქართულ ენის დევნად. ურიგოა
პასუხი ვუგო მღვდელ-მთავარს გაზეთის ფურცლებზე, და რე-
დაქცია კარგად მოიქცა, რომ პასუხი არ დამიბეჭდა“.

*) გვ. 30. „უკეთურების გამზრახ პირებმა განავრცე-
ლეს ხმა, ვითომც საეპარქიო მეთვალყურემ იმ სადილზე „გაპ-
ყიდა ქართული ენა“ და იმავე დღეს მან ძლივს თავი დაახ-
წია საშიშ თავდასხმას ბრბოსაგან და შემდეგ მან განიცადა
ბევრგვარი უსიამოვნება არა თუ მხოლოდ ქუჩებში და კერ-
ძო შეხვედრებში, არამედ გაზეთის ფურცლებზედაც.“

***) გვ. 39—40. „საერო სასწავლებლებში კურს დამ-
თავრებულმა ქალებმა (ზოგიერთმა თვით საეპარქიო საქალე-

დანიაც, სხლომაზე დამსწრე, დასთანხდა. ამ ანგარი-
შის მეორე კორექტურა თვით ბ. თ. ჟორდანიამ
დაიჭირა. შემდეგ ამისა გამოვიდა დაბეჭდილი ანგა-
რიში, ბ. თ. ჟორიანიას მიერ ხელ-მოწერილი. ყვე-

ბო სასწავლებელშიც) ვერ გაამართლეს საზოგადოების იმე-
დი: ქალიშვილები სასწავლებლიდან გამოვიდნენ შერყეულ
რელიგიურ შეხედულებისა, გულ-გრილნი სარწმუნოებაში,
ამ საფუძველში ყოველგვარი ზნეობრიობისა და ქეშმარიტ სა-
ზოგადოებრიობისა და ბედნიერებისა (რამდენათაც ეს ძისაღწე-
ვია დედა-მიწაზე), შერყეულნი ადამიანის ბედნიერების თვით
საფუძველში—სარწმუნოებაში—ქალიშვილები სუსტნი აღმო-
ჩნდნენ ქეშმარიტ ცოლ-ქმრობაში, ცუდ-დედებად, ხშირად მავ-
ნებლებადაც, მეტად უხამს (неудачными) დიასახლისებად,
ოჯახის ქონების უანგარიშოდ მფლანგველებად, ხან-და-ხან
ოჯახისა და ნათესავთა შორის შეუთვისებელნი, არა იშვია-
თად გარბიან დროებით ან სამუდამოდ გარეშე პირებთან და
სხვა ოჯახებთან, ყოველთვის მაძიებელნი სხვა-და-სხვა გვა-
რისა და სახის ხორცეულ კმაყოფილებათა, სულიერ კმაყო-
ფილებათ კი პოულობენ ცეკვაში, კავალრების დევნაში, ფუტ-
ლაყბობაში, მსახიობთ ხილვაში, სატიატრო ხმაურობაში,
ბალეტებში, მასკარადებში, ბანქოს თამაშობაშიაც კი, გუ-
ლის-თქმით საესე ლხენაში, მუსიკის ხმაურობაში, თავდაუ-
ჭერელ ქეიფობაში (въ оргіяхъ пиршествъ и въ шум-
ныхъ пикникахъ) და სხვა და სხვა გასართობებში... ამ
მორთულ-მოკაზმულსა, ჭკუა თხელ დედოფალაებსა, რომ-
ელთ გამოუტანიათ სკოლებიდან მხოლოდ დიდი გროვა გა-
ზეპირებულ სამეცნიერო ტერმინებისა, ზნეობრივ სენტენციე-
ბისა (ცხოველ ზნეობრიობის უქონლობით), ფუქსავატ-ფრა-
ზებისა და მთელი კოდექსი გარეგან ზდილობის წესებისა
(მაგრამ არ იციან კი უშუთავრესი და არსებითი სიამოვნება
ოჯახური ცხოვრებით), უკვე ჩამოშორდა სოფლის საზოგა-
დოება, რომელმაც შიშით დაუწყო ცქერა ახალს, სრულებით
უსიამოვნო ტიპს განათლებულ დედაკაცისას.

ლას შეეძლო, ეს ანგარიში მიეღო. ქურდობას კი აქ ნეტა რა ადგილი აქვს. ის კი არა თანახმად ბ. თ. ჟორდანიას წერილობით საბჭოსადმი თხოვნისა 28 ივლისიდან 1904 წ. № 232 ამ ანგარიშის ერთი ცალი გაეგზავნა 31 იმავე ივლისს № 312 საექსარხოსოს სამრევლო სკოლების საოლქო საბჭოს თფილისში, ერთი ცალი 5 აგვისტოს № 320 საოლქო მეთვალყურეს, მამა ვოსტორგოვს და ერთი მასაც. ამას შემდეგ კი 15 აგვისტოს საბჭომ მიიღო ბ. თ. ჟორდანიას ასე წოდებული „პროტესტი“, რომელშიც თხოულობდა, დაბეჭდილი ანგარიშები დაატყვევებოდა, ვინაიდან ჩემად ვერ ვცნობო. ეს „პროტესტი“ საბჭომ განიხილა მხოლოდ სექტემბრის შუა რიცხვებში და ბ. თ. ჟორდანიას ნება მისცა შეცდომები შეესწორებია. ეს უფლება კი მან ისე გამოიყენა, რომ თვისი დედანიდან გადმობეჭდა მხოლოდ 25 აპრილის ნადიმის აღწერა, დანარჩენი მის დედანში მოთავსებული ხელის-ხელ საგოგმანები მარგალიტები, აი, ასეთები, ზევით რომ მოყვანილი მაქვს, გადმოუსტამბელი დასტოვა. რამდენადაც საბჭოს საქმეები გვამცნევს უკანასკნელად შეწორებული და ბ. თ. ჟორდანიას მიერ ნამდვილად აღსარებული ანგარიში უწინდელის ვითომ ყალბის ანგარიშის სამაგიეროდ როდი გაგზავნია ზემოდ აღნიშნულ პირთ და დაწესებულებას. აქედან სჩანს, რომ ეს ანგარიში იანუსივით ორპიროვანია: ერთი მთავრობისათვის, მეორე კი საზოგადოებისათვის... ჩვენ ახლა არ გამოვუდგებით, შევაფარდოთ ორი არსებული ანგარიში და მკითხველისთვის ცხად ვყოთ, რომ მათ შორის არავითარი ლოდიკური განსხვავება

არ არის. ამას ისიც მოწმობს, რომ საბჭოს თავმჯდომარემა და წევრმა, ორივემ სემინარიაში კურსდამთავრებულებმა დედანი ისე შეასწორეს, როგორც პირველად დაბეჭდილი ანგარიშია, (ამ პირთ კი ბ. თ. ჟორდანია „მტრობა შუროთ დაბნელებულებად“ ვერ უნდა სცნობდეს) და ისიც, რომ ექსარხოსისა და ვოსტორგოვის მიერ ზემოგამოთქმულს აზრებს აღიარებს ისეთ „პედაგოგიურ აქსიომად, რომლის წინამდდეგ ბ. ნ. ნიკოლაძემ ვითომც ვერაფრის თქმა ვერ შეიძლოა“. (იხ. ანგარიშის გვ. 30).

უკანასკნელ ბ. თ. ჟორდანია ამბობს: „გენერლობის ჩინზე მე თვითონ ეპისკოპოსმა აღექსანდრემ წარმადგინა, გენერლობის ჩინი მე მომცა ჩემმა თანამდებობამ, თვით კანონმა, არა ჩემის უფროსების გულკეთილობამ“-ო. ეს მოხსენებაც ბ. თ. ჟორდანია-სი მართალი არ არის, ერთი მიტომ, რომ გენერლობა მეხუთე კლასის მოხელეს მიეცემა არა ხანგრძლივის სამსახურის მიხედვით, არამედ როგორც უმაღლესი ჯილდო განსხვავებულისა და შესანიშნავის სამსახურისთვის, მეორეც იმიტომ, რომ ყოვლად სამღვდელო აღექსანდრე ეპისკოპოსი გენერლობაზე მას ვერ წარადგენდა, რასაც ცხადად, სიტყვის შეუბრუნებლად მოწმობს შემდეგი რეზოლიუცია, 25 მარტის 1903 წ. თარიღით: *въ виду просьбы г. Жорданія о представленіи его къ чину дѣйстви- тельнаго статскаго совѣтника, я не намѣренъ его представить за особыя выдающіяся заслуги, такъ какъ онъ таковыхъ пока не проявлялъ.* გენერლობაზე ბ. თ. ჟორდანია წარადგინა დიმიტრი ეპისკოპოსმა, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსად დანიშნე-

სთანავე, სახელდობრ 28 ნოემბერს 1903 წ. № 150. ხელი-ხელს ბანს, როგორც ხედავთ.

P. S. ეს წერილი უკვე დამზადებული იყო და კონვერტში ჩადებული, როცა მივიღე „ცნობის ფურცლის“ № 2778 22 მარტის თარიღით, რომელშიაც მოთავსებულია ბ. თ. ჟორდანიას წერილი რედაქციისადმი. ვინაიდან ამ წერილში არ მოიპოვება არავითარი ახალი საბუთი და ვინაიდან ამ ჩემ წერილში ზევით განმარტებული მაქვს ამბავი ვითომ ყალბის ანგარიშის გაჩენისა, ამიტომ ახალს აღარას დავსძენ. ვიტყვი კი, რომ ამ ჩემ წერილიდან მგონია მკითხველმა ნათლათ უნდა დაინახოს, თუ რაოდენ „მოღვაწეობით დატვირთულია პიროვნება“ ბ. თ. ჟორდანიასი, ან თუ „ქართულ ენისათვის მრავალ-ჯერ და მრავალ-გვარად ტანჯულ - წამებულია“ იგი. კიდევ დასძენს ბ. თ. ჟორდანია, რომ „ღმერთმან ჩემს პირს სიცრუე ნუ ათქმევინოსო“... ამაზე მოვაგონებ, რომ გუჩია-სამეგრელოს სამრევლო სკოლების სამოსწავლო საბჭო იმდენად გააჯერა ბ. თ. ჟორდანიამ თვისი სიცრუებით, რომ საბჭო იძულებული იყო ყოველ სხდომაზე, როცა ბ. თ. ჟორდანია დაესწრებოდა, ყოველ სიტყვიერად მის მიერ მოხსენებულ აზრზე ხელი მოეწერინებია, რადგან უამისოდ ბ. თ. ჟორდანია მეორე დღესვე თვის აზრს უეჭველათ გადათქვამდა...

ქ. ფოთი, 23 მარტი 1905 წ.

37

03 252